

LAPS/124/2024, 20.11.2024

Lapsiasiavaltuutetun lausunto oikeusministeriölle luonnoksesta kansalliseksi ohjelmaksi demokratian ja osallistumisen edistämiseksi (demokratiaohjelma)

Viite: VN/25525/2023

Lapsiasiavaltuutetun tehtävänä on arvioida ja edistää lapsen oikeuksien toteutumista. Työn perustana on YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (SopS 59 ja 60/1991, LOS), joka on lailla voimaan saatettu ihmisoikeussopimus. Sopimus koskee kaikkia alle 18-vuotiaita. Lapsiasiavaltuutettu arvioi demokratiaohjelmaluonnosta yleissopimuksen näkökulmasta.

Demokratiaohjelmaluonnoksen keskeinen sisältö

Oikeusministeriön alainen virkamiestyöryhmä on valmistellut kansallisen ohjelman demokratian ja osallistumisen edistämiseksi. Ohjelma on tarkoitus antaa valtioneuvoston periaatepäätöksensä. Periaatepäätöksessä esitetään 15 strategisen tason tavoitelinjausta ja keskeistä toimenpidettä. Nämä linjaukset ja toimenpiteet koskevat äänestysaktiivisuuden edistämistä, lasten ja nuorten osallisuuden edistämistä, demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvien käytäntöjen kehittämistä, hyvän keskustelun ja mielipiteen vaihtamisen kulttuurin vahvistamista, paikallishallinnon kehittämistä ja lähidemokratian toteutumisen vahvistamista, kansallisen demokratiapolitiikan kehittämistä sekä demokratian edistämistä Euroopan unionissa ja kansainvälisesti. Ohjelman puitteissa kehitetään erityisesti julkishallinnon toimia. Periaatepäätöksen hyväksymisen jälkeen virkamiestyöryhmä laatii toimeenpanosuunnitelman ja koordinoi sen toteuttamista. Toimeenpanoon ei ole varattu erillisiä resursseja ja se pyritään toteuttamaan käytettävissä olevin resurssein ja ministeriöiden virkatyönä sekä sovitettuna yhteen muiden valtioneuvoston kansallisten ohjelmien kanssa.

Yhteenveto lapsiasiavaltuutetun kannanotoista

- Periaatepäätöksessä tehdyt linjaukset ovat tärkeitä ja kannatettavia.
- Osaksi demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta tulee kirjata velvoite edistää lasten tietoisuutta omista oikeusturvakeinoistaan.
- Lasten ja nuorten asema on hyvä tunnistaa myös paikallishallinnon kehittämisessä ja lähidemokratian toteutumisen vahvistamisessa.
- Periaatepäätöksen toimeenpanoon tulee varata riittävästi resursseja vaikuttavuuden takaamiseksi.
- Periaatepäätöksen tavoitelinjausten toteutumista on seurattava suunnitelmallisesti ja myös lasten näkemyksiä kuunnellen.

Lapsiasiavaltuutetun kannanotot

Lapsiasiavaltuutettu pitää ohjelmaluonnoksen tavoitteita ja toimenpiteitä kannatettavina. Lapsiasiavaltuutettu pitää erityisen myönteisenä, että kaikkiaan seitsemästä tavoitteesta koskevasta alaluvusta neljässä (luvut 3.1–3.4) on huomioitu lapset ja nuoret erikseen sekä mietitty tavoitteita lasten aseman ja oikeuksien näkökulmasta. Lisäksi ohjelmaluonnoksessa on yksi pelkästään lapsia ja nuoria koskevia alaluku lasten osallisuutta koskien (luku 3.2).

Lapsiasiavaltuutetun aiemmassa ohjelmaluonnosta koskevassa lausunnossa¹ esiin nostamat ehdotukset on huomioitu nyt lausuttavana olevassa luonnoksessa kiitettävällä tavalla.

Lapsiasiavaltuutetun parannusehdotukset tuolloin koskivat osallistumisen mahdollistamista haavoittuvassa asemassa olevien lapsiryhmille, moninaisia osallistumisen tapoja sekä osaamisen vahvistamista virkamiesten tai lasten kanssa työskentelevien ammattilaisten osalta. Myönteistä on myös lapsen oikeuksien komitean Suomelle kesäkuussa 2023 antamien päätelmien² hyödyntäminen ohjelmaluonnoksessa.

Lapsiasiavaltuutettu ehdottaa, että demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen yhteyteen (luku 3.3, tavoitelinjaukset 5–7) lisätään tiedottaminen oikeusturvakeinoista lapsille ja nuorille.

Lapset eivät tunne riittävästi käytettävissä olevia oikeusturvakeinoja. Sen lisäksi, että tuntee

omat oikeutensa, on tärkeä tietää, miten toimia, jos ne eivät toteudu. Puutteellinen tieto omista oikeuksista ja oikeusturvakeinoista voi vähentää lasten luottamusta toisiin ihmisiin, yhteiskuntaan, osallistumiseen ja demokratiaan. Tämä on erityisen tärkeää haavoittuvassa asemassa oleville lapsiryhmille, esimerkiksi lastensuojelun sijaishuollon piirissä oleville lapsille. Myös lapsen oikeuksien komitea on päätelmissään³ nostanut esiin oikeuksista ja oikeusturvakeinoista tiedottamisen merkityksen. Komitea valmistelee parhaillaan uutta yleiskommenttia aiheeseen liittyen⁴.

Lapsiasiavaltuutettu ehdottaa myös, että paikallishallinnon kehittämisessä ja lähidemokratian toteutumisen vahvistamisessa (luku 3.5, tavoitelinjaukset 10–11) tunnistettaisiin lapset ja nuoret erityisenä kohderyhmänä esimerkiksi hyvinvointialueuudistusta koskien. Eri väestöryhmiä ei lähtökohtaisesti eritellä kyseisessä tavoitekohdassa vaan siinä korostetaan ”kaikkia” ja ”eri kohderyhmiä”. Näihin kohderyhmiin lukeutuvat toki lapset.

Lapsiasiavaltuutettu on saanut vuonna 2024 useita kansalaisyhteydenottoja siitä, että kuntien tai hyvinvointialueiden palvelujen taloudellisiin sopeutumistoimiin liittyvässä päätöksenteossa ei ole huomioitu tai kuultu lasten näkökulmia. Lasten, nuorten ja perheiden sekä iäkkäiden perus- ja erityistason palvelujen nettokäyttökustannukset kasvoivat vuosina 2018–2022 suhteellisesti eniten⁵, joten riski taloudellisten sopeuttamistoimien kohdentumisesta kyseisten ryhmien palveluihin on suuri. Siksi lapsilla ja nuorilla tulee olla mahdollisuus vaikuttaa päätöksentekoon muun muassa heidän palvelujansa koskevista sopeutustoimista päätettäessä.

Lapsiasiavaltuutettu kiinnittää huomiota periaatepäätöksen toimeenpanoon ja erityisesti sen resursseihin ja vaikuttavuuteen. Toimeenpanoa tullaan tarkentamaan erillisessä toimeenpanosuunnitelmassa, joten siksi on ymmärrettävääkin, että nyt lausuttavana olevana periaatepäätös jättää paljon asioita auki toimeenpanon osalta. Toimeenpanoon ei ole varattu erillistä määrärahaa. Toimenpiteet tullaan siten toteuttamaan käytettävissä olevin resurssein ja ministeriöiden virkatyönä.

Lapsiasiavaltuutettu esittää huolensa resurssien riittävydestä ja sen myötä siitä, mikä on periaatepäätöksen vaikuttavuus ja miten se tulee todellisuudessa näkymään lasten elämässä ja arjessa. Toimeenpanon seurannassa ja vaikuttavuuden arvioinnissa ei nyt lausuttavassa olevassa periaatepäätöksessä tunnisteta lasten ja nuorten asemaa. Mittareina voisivat lasten ja nuorten osalta toimia esimerkiksi nuorten yhteisökiinnittyminen

(Nuorisobarometri⁶), Kouluterveyskyselyssä käytetyt lasten osallisuuteen liittyvät kysymykset⁷ sekä lapsilta ja nuorilta itseltään koottu palaute. Lapsiasiavaltuutettu pitää tärkeänä, että periaatepäätöksessä tehtyjen tavoitelinjausten toteutumista seurataan suunnitelmallisesti ja lasten näkemyksiä kuunnellen.

Jyväskylässä 20.11.2024

Elina Pekkarinen
lapsiasiavaltuutettu

Katja Mettinen
ylitarkastaja

Terhi Tuukkanen
Erikoistutkija

---

¹ Lapsiasiavaltuutettu (2022). Lapsiasiavaltuutetun lausunto oikeusministeriölle suomalaista demokratiapolitiikkaa 2020-luvulla koskevasta valtioneuvoston periaatepäätöksestä (luonnos).

<https://lapsiasia.fi/-/laps-lausunto-om-demokratiapoliittinen-periaatepaatos>

² YK:n lapsen oikeuksien komitea (2023). Loppupäätelmät Suomen yhdistetyistä viidennestä ja kuudennesta raportista. Ulkoministeriön epävirallinen suomennos. https://um.fi/documents/35732/0/CRC_C_FIN_CO_5-6_fi+%281%29.pdf/f8e9c156-5172-0834-d6c7-201066cbc9f2?t=1691047057189

³ Mt.

⁴ Ks. <https://www.ohchr.org/en/documents/general-comments-and-recommendations/draft-general-comment-no-27-childrens-rights-access>

⁵ Croell, K., Hetemaa, T., Knape, N., ym. (2023). Sosiaali- ja terveydenhuollon järjestäminen Suomessa: Valtakunnallinen asiantuntija-arvio, syksy 2023. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Päätösten tueksi 1/2023. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-199-3>

⁶ Nuorisobarometrit: <https://tietoanuorista.fi/nuorisobarometri/>

⁷ Kouluterveyskyselyn tulokset: <https://thl.fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/kouluterveyskysely/kouluterveyskyselyn-tulokset>